

Fra min tyske skoletid 1907-15

AF INGEBORG POULSEN

Fru Ingeborg Poulsen, Åbenrå, fortæller – som altid veloplagt – erindringer, denne gang spredte træk fra skoletiden, dels om vejen fra hjemmet på Nørremølle til skolen, dels om arbejdet og oplevelser i Snogbæk skole.

Efterhånden som årene går, er der færre tilbage af dem, der havde hele deres skoletid i den tyske skole før genforeningen i 1920. Den tid har vel også været oplevet forskelligt afhængigt af lærerkræfterne. Jeg mindes mine otte år i Snogbæk skole, især da de sidste fire under en arrig og hidsig lærer, som en ond tid, hvor jeg altid var bange.

Første april 1907 begyndte jeg som seks-årig i Snogbæk skole. Den første dag husker jeg ikke så nøje, men lad mig først fortælle om skolevejen. Min to år ældre søster Rigmor har vel taget mig ved hånden, og vi er gået op ad Nørremøllebjerget, som den gang var meget mere stejlt og stenet, forbi den gamle bøg, der forgrenede sig et stykke oppe, så der blev som en lille stue, hvor vi ubemærket kunne sidde og se ned på folk, som færdedes på vejen. Det var nu ikke mange, dengang blev man hjemme ved arbejdet og gik kun, når der var særligt ærinde. Biler husker jeg slet ikke.

Vi gik op gennem Sandes gård, Alexander Leonhardt hed manden og han var kommuneforstander. Hans kone var meget gigtsvag, og mor sendte os tit ind med asparges og jordbær til hende, så gik hun over det hvidskurede gulv og hentede kager til os med de forkrøblede hænder. Der var ikke flere huse ved den vej, som kaldtes »Owsifoét« Det var en smal vej kantet med levende hegn af hvidtjørn, hassel og enkelte hyld og benved,

som på Sundeved kaldtes »Skorrewaptræ«. Det havde røde bær med gule kærner og de trekantede grene brugtes af mange til blomsterstativer. Der var også brombærranker, og af vilde blomster var der nok flest mælkebøtter og skarntyder.

I jordbærtiden plukkede vi de vilde jordbær og trak dem på strå til mor, eller vi faldt for fristelsen og puttede dem alle i munden på én gang til en himmerigsmundfuld. Guldspurvne byggede reder i det tørre græs, og hvor var det morsomt at vide en fuglerede – vejen brugtes mest som markvej og var tit meget pløret.

Vi gik i tunge træsko lavet efter mål hos Jes Hejsel i Sottrupskov. Først når det var tørt, måtte vi gå i støvler og sko, så vi skrabte i vejen for at se, om det da nu ikke snart støvede.

Om vinteren blev der skovlet sne, og jeg husker et år sneen lå så højt, at vi kunne gå helt oppe over hegnet, og tit plumpede vi dybt i. Jeg havde engang fået et par sorte snørestøvler med høje laksnuder og galocher som passede til, købt hos skomager Petersen i Sønderborg, ham med det grønne filtforklæde. Jeg havde støvlerne på til skole i streng frost. Mine fødder var iskolde, så jeg syntes ikke, jeg kunne gå længere og lagde mig ned på vejen, men Rigmor skældte ud og hev i mig, så jeg kom da hjem og led store kvaler, da mor ubetænksomt men i bedste mening puttede mig i varmt vand, og så kom jeg i seng, mens de andre løb på skøjter på dammen.

En sommerdag i et heftigt tordenvejr slog lynet ned i vejen få meter bag os og vi blev meget bange. Bagefter så vi en sort plet i vejen. En dag luntede en grævling over vejen – også den forskrækkede os.

Snogbæk Skoles 1. Klasse 1913.

Fra venstre: Jens Sørensen, Jens Frederiksen, Thomas Lorensen, Hans Sørensen, Chresten Staugaard, Katrine Hørlyk, Anna Callesen, Sofie Cordsen, Hanne Clausen, Erika Lassen, Jørgen Markussen, Christian Philipsen, Mathias Andersen, Anton Arnold, Hans Markussen, Heine Heikendorf, Jørgen Andersen, Claus Petersen, Lærer Frederiksen, Annemarie Thomsen, Ingeborg Hansen, Johanne Heikendorf, Catha Poulsen, Maren Markussen, Sofie Cordsen, Hansine Kjer, Guntha Lei, Adelheid Hy-møller, Søren Kjer, Christian Sørensen, Nis Lorensen, Hans Christian Lei, Lorens Lei, Bertel Wil-helmsen, Christian Paulsen, Anne Lyck, Anna Frederiksen, Anna Jepsen, Dorthea Lei, Helene Pe-tersen, Marie Paulsen, Meta Lorensen, Christine Clausen, Anna Fangel, Luise Kjer.

På tyve minutter kunne vi nå skolen. Vi kunne også gå en anden vej, den kaldte vi »Ovenom«, og den tog en halv time. Så kunne vi følges med kammeraterne til Snogbæk mejeri. Der var jeg engang inde for at købe smør, men de kunne ikke give tilbage, for de havde kun 100 marksedler og 1000 marksedler.

Nærved boede hjørneskomageren. Han passede værkstedet, og hans kone havde butik; der købte vi vore grifler med fint mønstret papir omkring, og vi kunne solde og købe for to penning bom, og gik det højt

en »Bierwurst«. Hos bager Hollænder købte vi for fem penning chokolade med creme. I bageriet afleverede vi mors æg til Odense ægforretning. Da hændte det, at vi kunne få en klump flormelis.

Skolen var en gammel gulstensbygning. Fra et vindfang kom vi ind i en bred forstue med fliser på gulvet og knagerækker og træskohylder ved begge sider. Vi skulle bruge skiftesko, og de fleste brugte hjemme-syede kludesko. Der var to klasseværelser – storeskolen med en lærer og lilleskolen med en lærerinde. Vi var 46 i min klasse – ind-

delt i tre afdelinger, så nogle skrev og regnede, mens andre blev hørt.

Jeg havde fået et sort laktornyster, et fint poleret lyst og mørkebrunt træpenalhus med riller til grifler, blyant og penneskaf og rum til penne og viskelæder, og en tavle med linieinddeling til bogstaver på den ene side; på den anden var der røde tern til tal. En tavleklud og svamp fuldendte udstyret.

Bøgerne skulle vi købe på skolen. Der var gamle skolepulte med blækhus og rum til bøgerne, og på bænke var der plads til fire. Drengene sad på den ene side af midtergangen og pigerne på den anden. Det var en æressag at holde sig på de øverste bænke. Under den allerbageste bæk groede snerler op ved fodlisten, og vi hægede om den lille have. Huset må have været fugtigt, for hele gavlen var beklædt med blikplader. Gulvene blev ikke vasket, men smurt med en slags olie, som bandt støvet, men det lugtede ikke godt.

Der blev fyret med koks i en stor jernkakkelovn. Et skab indeholdt de få ting, vi havde til undervisning, i storeskolen var spanskrøret; lærerinden slog kun med linal i hånden, når hun fandt det nødvendigt. I begge klasseværelser var der store billeder af kejser Wilhelm den Anden med pikkelhue og slængkappe på den ene skulder.

Min første lærerinde hed frk. Matzen. Hun var en ældre gråhåret dame med sort silkeforklæde og lange gule tænder, og hun lugtede af kaffe om morgenen. Hun boede på skolen, og vi syntes, at det var morsomt, når vi måtte hjælpe hende i lejligheden. Efter kort tid flyttede hun til Huholt på Als, hvor nogle piger besøgte hende.

En tid lang havde vi en frk. Seifert, hvis to kønne søstre lærte os tyske sanglege for derved at få os til at snakke tysk på legepladsen, men det blev nu ikke til meget. Derefter fik vi den unge frk. Ida Petersen, uddannet på Augustenborg seminarium.

Min første læsebog hed »Die Fiebel«. Der var et billede af et pindsvin, og hun lærte os

at sige i kor mange gange »Das ist ein Igel«. Så kom tavlerne frem og vi skulle skrive et i, idet vi talte »auf ab auf«. Dyrenes navne lærte vi efter billeder på samme måde. »Det hed Anschauung«. Jeg tror ikke, der var nogen, der lærte tysk hjemme, det var jo fjendens sprog.

Til jul havde lærerinden indøvet krybbe-spil, og vi var klædt ud som engle og Knecht Ruprecht (julemanden), skulle sige vers op og synge på tysk. Forældrene var med. Jeg husker lysene skinne i mors briller og var glad, hun var med, selv om hun slet ikke forstod tysk. Far og mor gik også med til eksamen hvert år. De måtte se vore hefter, og jeg var så bange for at svare forkert. Håndarbejderne var lagt frem. Vi syede først en klud med forskellige sømme, strikkede så en rødbrun bomuldstrømpe, hvor skaftet var lige så bredt, som foden var lang, syede derefter en særk, hvor der var sat ærmer i med et spjæld og med halslinning, som vi hækede blonder om. Intet af alt dette kunne bruges til noget.

Disciplin i skolen

Efter fire år i lilleskolen kom fire år i storeskolen. De gik med daglig angst og bæven. Det var som om lærer Frederiksen kun var ude på at fange os. Han gik tit ud i timen og satte en til at holde ro, men det var jo umuligt. Pludselig så vi hans ansigt over den matte rude. Så for han ind og gav alle der sad yderst på bænke en lussing, idet han bandede: »Kreuz Millionen Blitz Donnerwetter noch einmal«. Denne svada brugte han tit og gik det højt, føjede han til: »Der Kuckuck soll dich holen«.

Raumlehre var mit værste fag. Da jeg havde glemt den pythagoræiske læresætning, fik jeg en lussing, så lærerens varme hånd rev mit hår i uorden, men jeg fik lært: »Das Hypotenusenquadrat ist gleich den beiden Kathetenquadraten zusammen«, og jeg må sande, at hvad man får banket ind i hovedet

– det sidder. Lærer Frederiksen havde en underlig måde at gøre nar af dem, der ikke kunne svare. Han bankede tit med en hård kno på panden og sagde på sit alsingerdansk »Buh, bæh, do est så klåch som syv tombe«.

Det eneste dansk vi havde i skolen var fire ugentlige religionstimer. Da snakkede Frederiksen tit alsingerdialekt. Jeg husker endnu han sagde: »Haj Josef vidst va Potifars kuen va for jen, så haj han ok gie hind et spark og såj: ve do se do kømme herut din skidt quind«. Om morgenen pegede han en ud: » Du kannst beten«, og vi gik til det med angst og bæven. Da en dreng lidt for hurtigt i fadervor sagde: »Du som er i himlen« snerrede Frederiksen – »Dusemej, va er det for en Dusenmej«. Der var ikke megen andagt ved det.

Drengene fik tit klø af spanskrøret, så skulle de komme hen til katederet og han kommanderede »Bück dich«. En af de store drenge stak engang hovedet ind mellem lærerens ben og vippede ham over i kulkassen; det endte med brev til præsten, som var øverste skolemyndighed.

Læreren forlangte ubetinget ro i klassen. Tit blev nogen sat uden for døren, når de havde hvasket sammen. Vi skulle helst sidde med foldede hænder på bordet. Påklædningen var den gang meget anderledes end nu. Drengene havde knælange stramme bukser og jakke eller matrosbluse, lange sorte strømper og korte snørestøvler, om sommeren bare fødder. Enkelte havde »svikkelhoes«. Man strikkede et kort stykke strømpeskift og lod hveranden maske falde, så kunne det trækkes ud til en lang luftig strømpe, hvor man så anbragte hælen forskellige steder i posen.

Pigerne havde altid forklæde på. Min sidekammerat havde høj halslinning og lomme i kjolen, og deri husker jeg, at hun havde »Klisterkage«, når de havde bagt rugbrød. Det var afskrabning af dejtruget blandet op med hvedemel. Det fik vi aldrig hjemme, så da tiggede jeg en stump. Vi tænkte ikke så meget på hygiejnen og bed tit af hinandens

mad, eller når nogen havde et æble: »Må æ få e kras?« (kærnehuset).

Vi var de første i skolen, som havde strikkede sweaters, jeg tror vi fik dem til jul 1907. Vi indførte også halvstrømper om sommeren.

Ufortjent skolefri

Pigerne gik otte år i skole, drengene skulle gå ni år. En af mine kammerater husker fra efteråret 1915: »Frederiksen blev med at læse avisen om tyskernes sejre. Det passede når posten kom i anden time. En dag var han meget forsinket og lugtede af øl. Frederiksen bebrejdede ham dette, men posten mente da, han godt kunne tage en øl i Snogbæk kro i denne særlige anledning. Hvad det da var? »Jo, tyskerne havde taget 90.000 russere til fang«. »Men så skal vi da have flaget op og holde fri«.

For en sikkerheds skyld sendte han nu en dreng hen et sted, hvor man skulle kunne se, om flaget var oppe ved Sottrup skole. Drengen kunne nu ikke se det, men kom tilbage og fortalte, at det var oppe, og skolen fik fri. Dagen efter var Frederiksen rasende over at være taget ved næsen og kaldte det »politisk demonstration«. Han tog drengen og hans far med til præsten, når han sådan havde løjet, var han ikke værdig til at blive konfirmeret. Pastor Bertelsen fik dog tingene jævnet, så han blev konfirmeret.

Drengens far blev indkaldt som soldat, og som »Meldereiter« red han rundt og kontrollerede blandt andet, om folk havde pas med. En aften mødte han lærer Frederiksen på vejen, og denne havde ikke pas med. Soldaten beordrede ham til at følge med til vagten i Ballebro, så han måtte følge hesten, og så igen gå den lange vej tilbage. Efter den episode lod han drengen passe sig selv, og det sidste halve år blev han aldrig hørt.

Da Frederiksen havde rusket smedens søn i øret, så der kom en revne ved øreflippen, måtte han selv hen og bede om forladelse.

Det var en afveksling, da vi skulle samle orm af lærerens æbletræer, så lærte vi om æblevikleren, og drengene tog nogle med ind i klassen, hvor de kravlede rundt.

I sangtimerne sang vi mange tyske skøn-sange flerstemmigt. Så satte Frederiksen sig tit på bordet foran en for at kontrollere, om man kunne holde stemmen ved at spille den anden på violin lige ind i øret på en.

Mange havde stambøger med i skolen, dem jagtede læreren, for at læse, hvad der var skrevet. Han blev vred, da Rigmor havde skrevet: »Der findes i verden ej kønnere læ, end under det danske bøgetræ«. En dreng havde skrevet af efter kalenderen: »Held den som har en fyldt pokal og notabene evner den at tømme« og så videre. Da blev Frederiksen helt rasende og råbte: »Das ist ja die reine Aufforderung zum Trank«, og spyttede fløj drengen i ansigtet, men han tørrede det af med sit jakkeærme.

Frederiksen fik tuberkulose og var i lang tid på sanatorium. Da fik vi en ung lærer fra Femern, som slet ikke kunne dansk, men vi havde jo mærkværdigvis fået det tyske lært, og vi fik en fredeligere tilværelse. Frederiksen kom imidlertid tilbage til skolen igen, og da krigen kom i 1914, var det ikke morsomt. Han læste hver dag for os af avisen om tyskernes fremgang, vi skulle hejse flaget og synge »Siegeslieder«, og så fik vi fri.

Kejser Wilhelms fødselsdag den 27. januar var en årlig fridag, blot skulle vi møde en time for at synge. Eftermiddagen før havde de hjemmetyske børn pyntet klassen og bundet guirlander med røde papirsroser om kejserens billede. De mødte i søndagstøj, mens vi kom i det sædvanlige med forklæde på. I 1915 kiggede min sidekammerat op og ned ad mig og sagde: »Nå, har du ikke givet dig endnu«? Læreren vogtede nøje på vore munde, at vi ikke lavede om på ordene og sang »skidt Vaterland« i stedet for »Lieb Vaterland« eller andre »forbedringer«. Gik det godt, følte vi os som helte.

Glæden skulle vi bestemt finde hjemme; der legede vi i have og lo og med de unge folk på gården. Min faster på aftægten holdt skole for os og lærte os at læse og skrive dansk. Hun fortalte historie, og vi skulle lære kongerækken. Vi sang af den blå sangbog, jeg husker særlig: »I gamle dage der var engang«, og så hørte vi om kong Skjold. Vi sluttede med en aftensang, og det var stemningsfuldt, når himlen var luerød bag Sandes mark at synge: »Der står et slot i vesterled tækket med gyldne skjolde«. Jeg kan takke faster for, at jeg senere på højskolen kom på bedste danskhold.

Konfirmation i krigens tegn

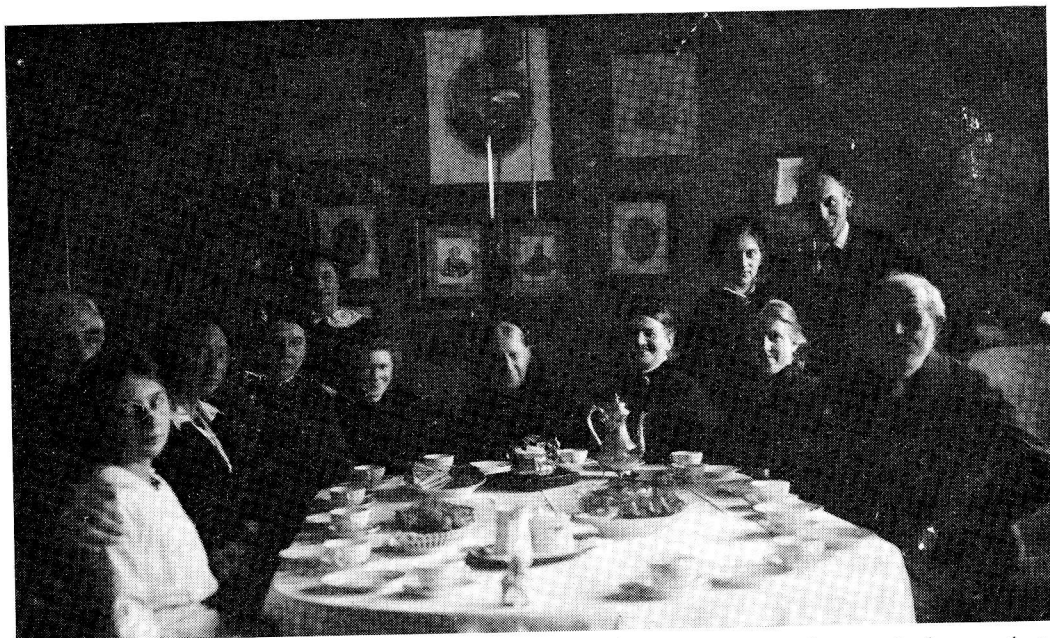
Skærtorsdag i 1915 blev jeg konfirmeret i Sundeved frimenighedskirke. Jeg skulle møde i skolen, når mine kammerater gik til konfirmandundervisning hos sognepræsten. Frederiksen sagde: »Jørgen Eriksen er ingen præst, han er kun en laie«.

Jeg gik til forberedelse onsdag og lørdag eftermiddag. Det tog en time til Sottrup station, så med det lille Broagertog på fjerde klasse til Stenderup, og så var der igen et stykke vej at gå. Det var mørkt, da jeg kom hjem.

Min konfirmationskjole var af hvid uld med silkebroderi, og andendagskjolen, en lille sort- og hvidternet dragt, sort stråhat med rød fløjlsrosenranke, havde vi skrevet efter fra varehuset »Wertheim« i Berlin. Jeg havde sorte strømper og sorte støvler med laksnuder.

Min konfirmationsdag var en oplevelse. Vi var fem konfirmander. Højtideligheden i kirken gjorde indtryk på mig. Hjemme holdt vi en beskeden familiefest. Krigens tryk tyngede ellers humøret. Alt var rationeret og jeg husker min søster kom rejsende nordfra med et rugbrød, men der var også tulipaner.

På gården havde vi nu mad nok. Da vi blev fotograferet ved kaffebordet, skulle lagkagen stå, så vi da kunne se, at vi havde en

Billede taget af Ingeborg Poulsens søster Agnete ved den førstes konfirmation Skærtorsdag 1915. Fra venstre: Konfirmanden, hendes far, Chresten Hanssen, Nørremølle, frk. Egholm, søstrene

Gudrun og Rigmor, Johanne Andresen, faster Marie, konfirmandens mor, Misse og Johan Andresen, Ullerup. Bagved pastor Jørgen Eriksen og hustru.

»Strieftåt«, og til middagen var der suppe, steg og dessert med flødeskum. Dagen efter fik jeg lang kjole på og håret sat op med hårnåle, og så var pigen hjemme. Mine kammerater i sognekirken havde alle sorte konfirmationskjoler. Så spredtes vi for alle vinde, og jeg mistede forbindelsen med dem, hver var optaget af sit.

Da jeg i 1955 kom til at bo på Åbenrå station, fik jeg lyst til at opsøge dem, jeg kunne finde. Vi blev atten og fik en fornøjelig fest, dansede og opfriskede gamle minder og trængsler med al den udenadslæren. Da generalsuperintendent Kaftan holdt overhøring i kirken, skulle vi kunne fyre salmer udenad, det har vi gavn af nu, vi kan huske mange. Frederiksen sagde engang, at da han var dreng havde han lært Schillers »Das Lied von der Glocke« udenad, men det var jo utænkeligt, at nogen kunne gøre det nu. Vi var dog tre piger, som lærte digtet, og det allermeste husker jeg endnu.

Vi blev opdraget til pligtmennesker. Skolebøgerne, som vi dengang ikke holdt af, kasserede vi straks, når skoleåret var omme. Senere har jeg fået fat i en »Liederheft« og læsebogen Kinderfreund, Lesebuch für einfache Schulverhältnisse«, opdager jeg den hedder.

Jeg havde lyst til at vise min mand »Owsifoét« og skolen, så vi cyklede derud. Skolen var solgt til privatbeboelse. Børnene blev nu hentet til det palads i Sottrup, som kaldes »Nydamskolen«, og under de frie danske forhold har børnene endda fået lov til selv at dekorere bygningerne udvendig.

Men »Owsifoét«? Vi fandt et lille stykke grøn markvej, der fortabte sig i et traktorspor på en stubmark. Hvor var bjerget, hvor lynet slog ned, og hvor var mine levende hegn og den skolevej, som jeg kendte så godt gennem otte år? Alt var ryddet og opdyrket markjord, men det billede, som jeg har for mit indre øje, kan ingen tage fra mig.